

FOTO: S. ARIE-FRANS MIDDELBURG

In Kenia staat zo'n 3 000 ha bloemen-
teelt. 1 800 tot 2 000 ha is roos. Het
overgrote deel van de tuinbouw is ge-
vestigd in Naivasha en omstreken. Het
areaal rond Mount Kenya groeit. Er zit-
ten nu negen kwekers. Verder zitten er
verspreid over het land wat bedrijven
zoals in Ol Kalou, Eldoret en Nairobi.

Kwekers positief over de positie van Kenia ná de crisis

Kenia blijft nummer één

Ja. Ook Kenia voelt de klappen die de economische crisis over de hele wereld uitdeelt. En ja. Ook in Kenia zullen bedrijven sneuvelen. Maar als de zon weer doorbreekt dan zal de positie van de Keniaanse sierteelt in het internationale speelveld sterker zijn dan ooit tevoren. Daar zijn de kwekers van overtuigd.

Arie-Frans Middelburg
afmiddelburg@hortipoint.nl

Bedrijfsgegevens

Gordon Millar

Bedrijf: Live Wire
Teelt: hypericum (11,5 ha)
en lelie (9 ha)
Plaats: Naivasha
Oppervlakte: 20,5 ha

„De crisis is zeer ernstig. We zitten in een kritische fase. Eind mei vorig jaar gingen de prijzen onderuit en ondanks dat het aanbod nu veel lager ligt zijn de prijzen nog steeds slecht. De mindere kwaliteit gooien we weg en we proberen de kosten waar we grip op hebben zoals van arbeid, bemesting en bestrijdingsmiddelen te verlagen. Het is een survival of the fittest in Kenia. Als we overleven hebben we een goede positie als de wereldconomie zich herstelt.”

Om te beginnen een voorbeeld – een van de vele – van hoe de wereldwijde crisis er in Kenia in-
hakt. Hypericum- en lelieteiler Gordon Millar van Live Wire in Naivasha zegt dat de crisis zeer ernstig is. Eind mei vorig jaar crashten de prijzen voor hypericum. Ondanks dat het totale aanbod van de boeketbloem inmiddels sterk is gereduceerd, vangt hij 30% minder dan voorheen. De crisis hakt er dus in. Millar maakt de mindere kwaliteit niet meer klaar voor export, maar gooit ze weg. Met de lilies is het al niet anders. Millar zet 95% van de productie rechtstreeks af naar de Verenigde Arabische Emiraten en het Verenigd Koninkrijk. De eerste markt loopt nog wel aardig, maar de Engelsen daarentegen hangen om de vijf minuten aan de telefoon om te vragen of er echt niet iets van de prijs af kan. De Keniaan zegt momenteel puur met overleven bezig te zijn.

Een ander voorbeeld. Zomerbloementeler Eli Getz, ook in Naivasha, ervaart de situatie net als Millar. Getz: „Ik ben blij dat ik banken of leveranciers geen geld schuldig ben anders zou het voor mij moeilijk worden. In 2009 verwacht ik geen geld te verdienen. Investeren doe ik niet; ik wacht eerst de toekomst af.”

Krimp van het areaal

De verhalen van Millar en Getz zijn illustratief voor veel telers in Kenia. Ook voor de rozentelers. Halverwege vorig jaar leefde nog het idee dat het Keniaanse

Arie-Frans Middelburg bezocht Kenia en hield een dagboek bij. Lees over zijn belevenissen op:
www.vakbladvoordebloemisterij.nl

Bedrijfsgegevens

Eli Getz

Bedrijf: Blue Sky
Teelt: gips, chrysanth, veronica, calla, asparagus, ruscus
Plaats: Naivasha
Oppervlakte: 38 ha

„Het is momenteel moeilijk in Kenia. We verdienen net genoeg geld om de kosten te betalen. Ik ben blij dat ik geen schulden heb bij een bank of leveranciers. Dan zou het voor mij moeilijk worden te overleven. Er zullen hier bedrijven verdwijnen. Ook zomerbloementelers. Toch denk ik dat telers in andere landen het moeilijker hebben.”

rozenareaal in 2009 zou groeien. Aanvankelijk met 200 ha, later werd dat bijgesteld tot 150 ha, toen 100 ha en vervolgens werd het bijgesteld tot stabilisatie. Geen groei dus in Kenia. Voor het eerst sinds mensenheugenis. Er staat nu naar schatting tussen de 1.800 en 2.000 ha roos. Momenteel wordt verwacht dat er een krimp gaat plaatsvinden. Een krimp die broodnodig is, omdat naast de economische crisis, overproductie invloed heeft op de prijsvorming. Dit laatste geldt met name voor roos. Op een seminar in Nairobi kregen telers twee weken terug te horen dat er wereldwijd 7% te veel aan roos staat. Het is een cijfer waar ze zich wel in kunnen vinden.

Ook Kenia heeft het daardoor lastig en de tekenen zijn evident. Een aantal bedrijven gooit de mindere kwaliteit en de kortere lengtes weg. Het loont niet meer om die te exporteren. Jos van der Venne, directeur van Sian Roses een bedrijf dat aan de bovenkant van de markt zit, stuurt sinds drie weken de kortere lengtes niet meer. Lengte 4 wordt weggegooid; lengtes 5 tot en met 8 gaan naar de veiling in Nederland. Andere bedrijven gooien al langer bloemen weg. Het is een optie voor Keniaanse telers in tijden van lage prijzen. Slechts 35% van de kosten wordt op de tuin gemaakt. In Nederland is dit 90%.

Daarnaast worden investeringen uitgesteld en laten 'rozenfarmers' gewassen langer staan. Uitzonderingen daargelaten. Simon van der Burg van Timoflor bij Mount Kenya gaat 10 ha bijbouwen. Sian Roses bouwt momenteel aan een vijfde vestiging van

20 ha. Toen de eerste 10 ha stond kwam de klad in de sierteelt. Maar je bouwt door, want de gehele infrastructuur was al aangelegd. Per saldo wordt in Kenia echter een krimp verwacht. Bedrijven die het voor de crisis al moeilijk hadden, zullen van het toneel verdwijnen. Hoe groot de krimp zal zijn is moeilijk te zeggen. Begin april werd bekend dat de eerste rozenfarm in Kenia de deuren gaat sluiten. Het gaat om een ouder bedrijf van 4ha.

Van klein- naar grootbloemig

Jack Kneppers van Maridadi Flowers (Kneppers Rozen) heeft nog een kas van 3 ha klaarliggen. De beoogde uitbreiding wordt voorlopig uitgesteld. Dit ligt maar ten dele aan de crisis; er zijn namelijk ook moeilijkheden omtrent het verkrijgen van land. Kneppers, die ook aan de bovenkant van de markt zit, stuurt de totale productie nog naar Nederland. Weggooien heeft hij nog nauwelijks gedaan. Wel vervangt hij versneld kleinbloemig door grootbloemig. Momenteel gaat het om 6 ha – zo'n 20% van de totale oppervlakte van de farm - die vervangen wordt. De vervanging van klein- naar grootbloemig is twee jaar terug ingezet en Kneppers is blij met deze stap. Hij heeft sterk de indruk dat de klein- en middelbloemigen het zwaarst onder druk staan.

Kneppers is niet de enige die is overgeschakeld op grootbloemig. Het is een trend in Kenia. Kwekers verwachten met grootbloemig een beter rendement

Lees verder op pagina 16 >

Bedrijfsgegevens

Martin Dyer

Bedrijf: Kisima
Teelt: roos, delphinium, eryngium, tarwe
Plaats: in de buurt van Nanyuki nabij Mount Kenia
Oppervlakte: roos 8 ha, zomerbloemen 2 ha, tarwe 3.000 ha

„De crisis raakt iedereen, maar ik heb medelijden met de Nederlandse telers. Ze moeten het zwaar hebben met zo'n hoge gasprijs. Zonder de Nederlanders heeft de hele bloemenindustrie te lijden. Ze maken toch een ander, beter product. Daar profiteren alle telers van.”

Eric Doodeman

Bedrijf: New Holland Flowers (Doodeman heeft het bedrijf met compagnon Jean-Pierre Dekker)
Teelt: grootbloemige roos
Plaats: Ol Kalou
Oppervlakte: 39 ha kas, 1,5 ha tunnels

„De timing van de crisis is catastrofaal voor Ethiopië. Een bedrijf dat begint heeft cashflow nodig en dat hebben de telers in Ethiopië nog niet. Als dit niet was voorgevallen dan was Ethiopië een grotere bedreiging geweest voor Kenia.”

Simon van der Burg

Bedrijf: Timoflor
Teelt: grootbloemige rozen
Plaats: in de buurt van Timau nabij Mount Kenia
oppervlakte: 35 ha (breidt momenteel uit met 10 ha)

„Een sterk punt van de sierteelt in Kenia is arbeid. Er zijn geen betere werknemers dan Kenianen. Ze zijn slim, ze kunnen leren en willen dat ook. Ze hebben bovendien veel ervaring met tuinbouw. Op het Afrikaanse continent zijn ze redelijk uniek daarin. Kenianen zijn niet te vergelijken met Zimbabwanen, Tanzanianen of Ethiopiërs.”

> Vervolg van pagina 15.

te kunnen draaien. De markt – ook de retail – lijkt voor steeds grotere knoppen te gaan. Door deze omslag komen steeds meer telers in het vaarwater van de Nederlanders. Boven de 2.200 m bij Mount Kenia (negen telers) en Ol Kalou (drie telers, maar niet allen roos) worden al rozen geteeld die kwalitatief en qua knopgrootte vergelijkbaar zijn met de Nederlandse.

De Kenianen beperkten zich tot voor kort tot de kleurtjes. De Nederlanders richten zich vooral op rood en wit. Rood en wit lagen in Kenia moeilijk vanwege de kwetsbaarheid tijdens het vervoer. Maar ook hier komt verandering in. Er komen rode soorten die goed te vervoeren zijn. Zo vergelijkt Jos van der Venne de opbrengsten van de Red Ribbon die hij nabij Nairobi teelt dagelijks met Passion.

De meeste Kenianen kunnen hun rozen niet vergelijken met de rozen van Nederlanders. Maar als de verandering in sortimentskeuze en de introducties van geschikte rode en witte cultivars doorzet, dan zou dat dus wel het geval kunnen worden. De Kenianen denken dan een goede uitgangspositie te hebben. De kostprijs ligt tussen de € 25 en € 30 per m² (in Nederland is de kostprijs drie tot vier keer hoger), land kost minder dan € 3 per m² en voor 1 ha kas in Nederland kun je in Kenia 12 ha neerzetten. Daartegenover staat dat de productie in Kenia een stuk lager ligt. Hoeveel lager is moeilijk aan te geven. Het verschilt per soort, per gebied en per teler.

Nederland wordt overigens niet als grootste concurrent gezien. De Kenianen hebben sterk de indruk dat de Nederlanders het moeilijker hebben. Bovendien zitten ze gemiddeld in een hoger segment. Typerend is de opmerking van Martin Dyer van Kisima die in de buurt van Mount Kenia rozen en zomerbloemen teelt. „Ik heb medelijden met de Nederlanders. Ze zullen een zware tijd hebben met de hoge gasprijs. Ik maak me ook meer zorgen om hen dan om ons. Zonder de Nederlanders zal de hele industrie lijden. Zij maken toch een ander, hoogwaardiger product.”

Geen concurrentie in Afrika

Dyer zou liever zien dat er in Ethiopië minder bloemen stonden. Hij is niet de enige. De Keniaanse telers vergelijken hun positie met die van andere Afrikaanse landen als gevraagd wordt naar de concurrentiepositie van Kenia in de wereld na de crisis. In mindere mate worden Ecuador en Colombia er bijgehaald, want die zijn toch vooral op andere markten gericht. Ethiopië komt als eerste naar voren; de snelle groei in de afgelopen jaren van met name de rozenteelt is ook de Kenianen niet ontgaan.

Maar de aanvankelijke angst voor Ethiopië is verdwenen. Andere Afrikaanse landen baren hen al helemaal geen zorgen meer. De situatie in Zimbabwe is bekend, Zambia is verleden tijd en Oeganda en Tanzania zitten in een veel lager segment dan Kenia en zullen daardoor op dit moment hardere klappen krijgen. Unaniem zeggen de telers geen vrees te hebben voor concurrentie op het eigen continent. Ook voor Ethiopië niet. Kenia zal na de crisis hét land zijn om bloemen te telen.

De huidige crisis vinden telers een belangrijk

Arbeid is een van de pluspunten van Kenia. Werknemers hebben ervaring, werken hard en zijn leergierig.

argument om de concurrentie van Ethiopië te bagatelliseren. „De timing van de crisis is catastrofaal voor Ethiopië. Een beginnend bedrijf heeft cashflow nodig en dat hebben ze nog niet. Als dit niet was voorgevallen dan was Ethiopië een grotere bedreiging geweest”, zegt Eric Doodeman van New Holland Flowers in Ol Kalou.

Klimaat en arbeidsmoraal top

Er zijn meer redenen waarom Ethiopië Doodeman en zijn collega's geen angst inboezemt. Deels liggen die in de krachten van Kenia; deels in de zwakte van het buurland. Een belangrijke kracht is de arbeidsmoraal van de Kenianen. Vergeleken met die van andere Afrikanen is die goed. Volgens Simon van der Burg - hij bezocht Zimbabwe, Tanzania en Ethiopië - zijn Kenianen slim en willen ze graag werken en leren. Ethiopiërs zijn trots en nemen minder snel iets aan. Kenianen hebben bovendien al tientallen jaren ervaring met de tuinbouw. Op de meeste bedrijven vervullen Kenianen de hoge managementfuncties. Zij weten ook het beste hoe de mentaliteit en cultuur van de werknemers is. De kosten voor arbeid zijn in Ethiopië daarentegen goedkoper. In Kenia betaalt men 2,5 tot 3 dollar per dag. De laatste zes jaar stegen de arbeidskosten dankzij de inflatie van de Keniaanse shilling, jaarlijks met 10%.

Dan is er het klimaat. Jaarrond is in Kenia, dat rond de evenaar ligt, het klimaat hetzelfde. Seizoenen ontbreken. Het maakt het telen van bloemen makkelijker en het stelt de Kenianen in staat jaarrond dezelfde kwaliteit en hoeveelheid te kunnen leveren. Ethiopië kent wel seizoenen en is daardoor volgens de Kenianen niet in staat een continue kwaliteit te leveren.

Kenianen op eigen kracht

De Kenianen zien de zachte leningen die Ethiopische farmers van de overheid krijgen als een zwak-

Bedrijfsgegevens

Richard Hechle

Bedrijf: Panda Flowers
Teelt: middelgrootbloemige roos
Plaats: Naivasha
Oppervlakte: 50 ha

„De sierteelt in Kenia is op eigen kracht groot geworden en heeft een solide basis. In Ethiopië worden bedrijven geholpen met zachte leningen. Voor de lange termijn is dat niet goed. Ik zie geen redenen dat de sierteelt in Kenia niet winstgevend kan zijn in de toekomst. Het is wel zo dat er hier nu met een areaal van tussen de 1800 en 2000 ha teveel roos staat.”

tepunt. Volgens Richard Hechle van Panda Flowers in Naivasha zijn deze leningen op de lange termijn niet goed voor een sector. De Keniaanse telers hebben het op eigen kracht moeten doen en hebben de afgelopen jaren een stevig fundament gelegd voor een gezonde bedrijfsvoering. In de meeste gevallen zonder de hulp van een bank. Nederlandse banken staan niet te springen om te financieren en Keniaanse banken vragen hoge rentepercentages. De enige mogelijkheid is om een lening van een Europese bank via een Keniaanse bank te krijgen. In de praktijk fungerden leveranciers vaak als bank. Alleen mensen die zich al jarenlang hebben bewezen, kunnen een bedrijf starten. Leveranciers vragen echter een steeds hogere aanbetaling.

Lees verder op pagina 18 >

Foliekassen nabij Nairobi zoals er zoveel staan in Kenia. Zonder enige fratsen. Voor het bedrag dat 1 moderne ha kas in Nederland kost zet men in Kenia 12 ha foliekas neer.

> Vervolg van pagina 17.

Telers vragen zich af hoe sterk de Ethiopische bedrijven zijn. Hoe sterk is een bedrijf dat met behulp van steun is opgezet? En wanneer worden de zachte leningen omgezet in harde leningen? Ooit zullen de Ethiopiërs moeten aflossen.

Daarnaast heeft Kenia een goede infrastructuur en is de luchtvracht goed geregeld. Op de kuilen in de buurt van Mount Kenia na, zijn de wegen goed. Er zijn diverse bedrijven gevestigd die de farmers van meststoffen, bestrijdingsmiddelen, kassen en andere benodigdheden voorzien. Mogelijk dat het benutten van diepzeehaven Mombassa dit voordeel kan versterken, denkt Doodeman. De 'supplies' zouden dan goedkoper ingevoerd kunnen worden. Ethiopië heeft geen diepzeehaven.

Ook met de luchtvracht houden meerdere partijen

zich bezig. Dagelijks wordt er met volle vliegtuigen gevlogen naar Nederland. Het is niet duidelijk of de luchtvracht goedkoper is dan in Ethiopië. In dat land is er juist een tweede aanbieder bijgekomen.

Politiek is instabiel

Wat zijn de bedreigingen voor de Keniaanse sierteelt? Dat die er zijn is zeker. Een enkeling heeft weinig vrees meer voor politieke onlusten zoals die het land begin 2008 teisterden tijdens en na de verkiezingen. Kenia zou volwassen zijn geworden en hebben geleerd van die ellendige periode. 'Zolang het borrelt gebeurt er niets.'

De meeste telers denken hier anders over. Ergens in een la ligt een envelop met een lijst met namen van de aanstichters van de onlusten. Het Waki-rapport. Het is een lijst die is samengesteld door een onderzoekscommissie. De lijst is nog niet openbaar gemaakt en de verantwoordelijken voor het bloedvergieten – wellicht ook mensen die nu deel uitmaken van de coalitieregering – zijn nog niet gestraft. Zolang dat nog niet is gebeurd, blijft er kans op herhaling. De slachtoffers zullen het niet accepteren als de ouders vrij rond blijven lopen. De volgende verkiezingen zijn reeds in 2012. Blijft het dan rustig? Veel telers vrezen.

Martin Dyer voegt eraan toe dat de coalitieregering geen ideale oplossing is voor de impasse die tijdens de verkiezingen ontstond. Er is nu geen oppositie meer; lastige vragen worden aan de regering niet gesteld. Wie houdt de vinger aan de pols? Niemand. Corruptie is daardoor nog steeds aan de orde van de dag. De siertelers zeggen hierdoor in hun bedrijfsvoering niet direct gehinderd te worden.

Over het algemeen zijn telers redelijk positief als het gaat om de rol van de overheid in de sierteelt. De overheid ziet het belang van de tuinbouw in. De sector zorgt immers voor werkgelegenheid en voor het binnenstromen van vreemde valuta. Lange tijd liet de overheid de tuinbouw ongemoeid. De VAT

Bedrijfsgegevens

Jos van der Venne

Bedrijf: Sian Roses
Teelt: grootbloemige roos
Plaats: Eldoret (2 locaties), Nakuru, Nairobi en Masai (nieuw)
Oppervlakte: Eldoret: 21 en 27 ha, Nakuru: 23 ha, Nairobi: 9 ha, Kitengela: 20 ha

„Politiek is een onzekere factor in Kenia. De aanstichters van de onlusten vorig jaar zijn nog niet gestraft. In 2012 komen er weer verkiezingen. Als de ouders voor die tijd nog niet gestraft zijn en als er geen grondwetswijziging komt die zorgt voor een evenwichtige machtsverdeling tussen de verschillende stammen dan kunnen de problemen nog wel eens groter worden dan vorig jaar.”

(btw) kan volledig teruggevorderd worden en bij wet is import vrij van belasting. In de praktijk duurt het overigens wel lang voordat de VAT wordt terugbetaald – er moet soms zelfs voor betaald worden – en import is niet altijd belastingvrij.

Regelgeving neemt toe

Maar de houding van de overheid verandert de laatste jaren. De regelgeving neemt toe en dat is de tweede vrees van de Kenianen. De milieuwetgeving gaat sterk de richting op van die van de Nederlandse. Het is niet zozeer dat de milieuwetgeving als knellend wordt ervaren. Veel telers zeggen reeds aan de eisen te voldoen. Maar het is meer de absurditeit van bijvoorbeeld de controle. Het komt voor dat twee organisaties dezelfde controle uitvoeren. Beide moeten daarvoor betaald worden.

Op het gebied van arbeid hebben kwekers meer moeite met de striktere regels. Vrouwen krijgen vier maanden zwangerschapsverlof. Mannen twee weken. De meeste telers hebben veel vrouwen van tussen de twintig en dertig jaar in dienst. Een groot aantal daarvan is jaarlijks zwanger.

De derde bedreiging is de toenemende droogte. Ontbossing vindt in rap tempo plaats en dat zorgt ervoor dat er minder regen valt. Momenteel hebben de meeste telers water zat dankzij rivieren, bronnen en wateropvang. Dit zou in de toekomst wel eens anders kunnen worden.

Olie en wisselkoersen onzeker

Ten slotte zijn er nog onzekere factoren als de olieprijs en de wisselkoersen. Misschien wel 85% van de kosten is oliegerelateerd.

Transport (40 à 45% van de totale kosten), meststoffen, bestrijdingsmiddelen, folie, karton, diesel en elektriciteit. Alleen arbeid niet. Wat doet de olieprijs de komende jaren? Niemand die hier een antwoord op kan geven. Vorig jaar steeg de prijs voor een vat olie tot 150 dollar en dat maakte dat de kosten van de Keniaanse teler flink stegen. Nu ligt de prijs voor een vat onder de 50 dollar en zijn de kosten gedaald. Maar voor hoe lang nog?

Dankzij de crisis wordt er weinig geïnvesteerd in alternatieve brandstoffen. Bovendien groeit de wereldbevolking. Wellicht hebben we met 150 dollar nog niets gezien en is goedkope olie in de toekomst een utopie. Maar dan nog: andere landen zullen daar ook mee te maken hebben.

En hoe zit het met de wisselkoersen? Kenianen betalen de meeste kosten in dollars; alleen arbeid wordt in Keniaanse shillings betaald. Opbrengsten worden in euro's uitbetaald. De zwakke dollar was vorig jaar tot op zekere hoogte gunstig. Wordt de dollar te zwak dan komen er meer Colombiaanse bloemen op de Europese markt. Nu is de dollar weer wat sterker geworden en dat heeft invloed op de kosten.

En de Keniaanse shilling wordt volgens de telers overgewaardeerd. Kenia kent een hoge inflatie en toch is de munteenheid sterk ten opzichte van de euro. Hoe verhouden de euro, de dollar en de Keniaanse shilling zich in de toekomst? Ook hier is weinig zinnigs over te zeggen.

Eén ding weten de Kenianen wel zeker als ze de balans van voordelen, nadelen en onzekere factoren opmaken. De malaise is tijdelijk. 'Aan de andere kant van de crisis' volgt het herstel en blijft Kenia hét land om bloemen te telen. <

Bedrijfsgegevens

Jack Kneppers

Bedrijf: Maridadi Flowers
Teelt: schakelt naar grootbloemige roos
Plaats: Naivasha
Oppervlakte: 33 ha

„Op het gebied van milieu begint de regering een beetje zuerderig te worden. De overheid zou het ons iets makkelijker kunnen maken. We zorgen toch voor buitenlandse valuta die het land binnen komen en voor werkgelegenheid. De overheid zou iets meer mee kunnen werken. Officieel zouden we bijvoorbeeld alles vrij kunnen importeren. In vele gevallen is dat in de praktijk niet zo. Ook moeten we betalen om de btw terug te kunnen krijgen anders duurt dat erg lang.”